

NAČO JE TEOLÓGOVI HEBREJČINA

Pavel Hanes

Summary: Hebrew is doubted as for its importance in the work of a pastor for his practical ministry in a local church. This is the reason why students of Theology only reluctantly and with many questions “why” learn Hebrew and as often as possible give vent to their negative feelings towards it. The article lists few of the objections against the study of Hebrew and then gives reasons why despite all the available helps it is still useful to study Biblical Hebrew. The reasons are divided into three categories: (1) emotional, (2) linguistic and (3) theological.

S trochou nadsádzky je možné vyhlásiť, že kým Reformácia so svojím heslom *ad fontes* hebrejčinu kresťanstvu vrátila, moderná doba so svojím dôrazom na pragmatické „*how to*“ jej ju znovu berie. Nielen študenti teológie, ale aj učitelia a teologické školy spochybňujú význam námahy, ktorú štúdiom tohto biblického jazyka vyžaduje a pripravujú teológov na povolanie bez štúdia jazyka Starej zmluvy.

V tomto článku najprv krátko zhrniem dôvody najčastejšie uvádzané proti štúdiu hebrejčiny, a potom uvediem dôvody, ktoré by mali presvedčiť, že také štúdiu je pre teológa potrebné a užitočné. Sústredím sa na základné vedomosti o jazyku, ktoré nadobudne každý študent základného kurzu, aby som sa vyhol častému proti-argumentu, podľa ktorého základný kurz hebrejčiny je aj tak „úplne nanič“.

PREČO NIE

Slabé výsledky štúdia

Jedným z najčastejších argumentov proti zaradeniu hebrejčiny do učebného programu teologickej školy je nepriaznivý pomer medzi náročnosťou štúdia a výsledným použitím hebrejčiny v praxi absolventami teologických škôl.

Takáto argumentácia používa marketingový prístup porovnávania investície s profitom, pričom zabúda, že pri štúdiu jestvujú aj iné dôležité kritériá potreby znalostí okrem ich frekvencie použitia v praxi (napr. rozhl'ad v odbore, možnosť ďalšieho štúdia alebo ochrana pred nesprávnymi alebo nebezpečnými pracovnými postupmi).

Jazykové pomôcky

Ďalším častým argumentom je to, že dnes k Starej zmluve jestvuje mnoho rôznych pomôcok (slovníky, komentáre, medziriadkový text, elektronické nástroje), ktoré každé slovo (aspoň sa tak zdá) dostatočne vysvetlia a každému sprístupnia aj bez toho, aby sa ako študent musel namáhať s memorovaním hebrejských slovíčok a gramatiky. Existuje tiež veľké množstvo prekladov Biblie (obzvlášť v angličtine, ktorú dnes „každý ovláda“), ktoré porovnaním poskytujú možnosť zistiť alternatívne výklady pojmov. Okrem toho je jasné aj to, že ani znalec hebrejčiny sa bez týchto pomôcok nezaobíde.

Predpokladajme, že si kazateľ pri výklade textu zo Starej zmluvy naozaj dá tú námahu a nájde si každý pojem v slovníku. Bez základných znalostí jazyka aj tak nebude rozumieť, na čom sú jednotlivé interpretácie založené a jeho tvrdenia budú vždy len „z druhej ruky“.

Stará zmluva je neaktuálna

Niekedy sa vyučovanie hebrejčiny spochybňuje tým, že ide o jazyk Starej zmluvy, kým kresťanstvo potrebuje výklad predovšetkým Novej zmluvy. Táto otázka sa objavuje už na začiatku dejín kresťanstva a nie je možné na ňu krátko odpovedať. Pri téme „vyučovanie hebrejčiny“ je však dobre poukázať aspoň na to, že novozmluvná gréčtina nielen obsahuje hebraizmy, ale je za ňou tzv. „hebrejské myslenie“, ktoré úzko súvisí so štruktúrou jazyka SZ.

PREČO ÁNO

Dôvody emocionálne

Ako to obyčajne býva, o koľko sú emocionálne dôvody menej racionálne, o toľko sú účinnejšie, pokiaľ ide o motiváciu k práci. Ak máte hlboký vzťah k téme knihy alebo jej autorovi, sotva budete premýšľať „načo mu rozumieť v origináli“. Už jednoduché vedomie „takto to pôvodne bolo povedané/napísané“ postačuje ako motivácia k štúdiu jazyka.

Dôvody profesionálne

Otázka náročnosti štúdia hebrejčiny je síce závažná, keďže mnohých odradí od dokončenia teologických štúdií, ale nemala by sa preto stať rozhodujúcou, ak sa ukáže, že je pre porozumenie Biblii nevyhnutná. Vedecká práca sa vždy prispôbuje predmetu, a nie schopnostiam tých, ktorí ju vykonávajú.

Ale teológia sa kvôli tomuto problému nemôže vzdať možnosti samostatného a kritického výkladu textu. Interpret textu, ktorý nikdy neštudoval pôvodný jazyk, je „vydaný na milosť a nemilosť“ komentátorom a autorom slovníkov bez toho, aby ich dokázal kriticky porovnať. „Mnohé staršie alebo menej informované diela obsahujú základné omyly v záveroch, ktoré robia ohľadom významu slovesných časov, spôsobov ap.“¹

Dôvody jazykové

„Každý preklad je násilný ...pôvodné súvislosti jazyka sú nahradené inými, a podobne je nahradený aj životný pocit iným.“² Toto dôležité konštatovanie musí stáť pri základe štúdia cudzieho jazyka. Poukazuje na to, že nestačí prekladať slová, ale je nutné prenášať s nimi súvisiace predstavy a „prežívania“ či „zážitky“. „Pre interpreta má uvedomenie si jazyka (*language consciousness*) podstatný význam. ...Investovanie námahy do štúdia jazyka sa podobá investovaniu peňazí do banky. S rastom kapitálu rastie aj úrok.“³

Poznanie obmedzenosti prekladu

„Poznaj význam biblických jazykov pre správny výklad (Bible). Pokús sa zoznámiť s gréčtinou a hebrejčinou. Ak to nie je možné, zvykni si na myšlienku, že od biblického textu nás oddeľuje jazyková a kultúrna vzdialenosť.“⁴ Aj také štúdium hebrejčiny, ktoré nepovedie k jej používaniu v praxi (čo je samozrejme poľutovaniahodná skutočnosť), má aspoň ten dôležitý výsledok, že pomôže uvedomiť si „vykladačské pasce“ a vyhnúť sa im. Významné rozdiely v predstavách a „cítaní“ pojmov (napr. „poznať“, „zákon“, „kráľ“, „sudca“, „slovo“ alebo „pokoj“) sú príkladom tejto vzdialenosti. Príkladom môže byť aj známy fakt, že slovo „Boh“ v Gn 1:1 je v množnom čísle („bohovia“, hoci v Starej zmluve je často používané aj slovo „boh“ v jednotnom čísle). Sloveso „stvoril“, ktorým veta pokračuje, je v jednotnom čísle, čiže „Na počiatku Bohovia stvoril...“. Ešte nápadnejšie to znie v Šema: „Počuj, Izrael, Hospodin, naši Bohovia, (je) jeden Hospodin“ (Dt 6:4). Problém slovných hračiek sa môže zdať triviálny, kým nezistíme, že niektoré proctvá využívajú zvukové zhody alebo podobnosti medzi slovami rôzneho významu. (Známy príklad je „strážit“ a „mandľový prút“ v Jer 1:11,12).

Pre moju argumentáciu je dôležité to, že už uvedomenie si tohto problému (tzv „negatívny výsledok“) je pre exegétu dôležité, hoci v praxi často znamená len toľko, že sa vykladaniu Starej zmluvy jednoducho vyhýba.

Výslovnosť hebrejských mien a transliterovaných slov

Preklady rôznym spôsobom prepisujú hebrejské mená a niektoré mená sa jednoducho transliterujú, tj. do písmena prehláskujú. Týmto spôsobom sa každý čitateľ SZ stretne s potrebou vysloviť (pre seba, či na kazateľni) niektoré hebrejské slová. Ak o hebrejčine nič nevie, ľahko sa mu stane, že prenesie do nej zásady čítania napr. z latinčiny, kde sa „c“ môže vyslovovať ako „k“, a z Micpy sa stane „Mikpa“, z Cádoka „Kádok“ alebo z Cófara „Kófar“. Z dvoj písmena „aa“ alebo „aá“ sa stane jednoducho dlhé „á“ („ee“ sa

¹ OSBORNE, G. R. *The Hermeneutical Spiral*, s. 42.

² FUCHS, E. *Hermeneutik*, s. 103.

³ MICKELSEN, A. B. *Interpreting the Bible*, s. 114.

⁴ KAISER, W. C. – SILVA, M. *An Introduction to Biblical Hermeneutics*, s. 63.

zmení na dlhé „é“ atď), kým hebrejčina má medzi nimi prerušenie hlasu pomocou alef alebo ajin, o ktorom sa študent hebrejčiny dozvie už na prvej hodine pri čítaní hebrejského alefbet. Isteže, nejde o nejaký významný teologický omyl, ale na úcte k výkladu textu to tiež nepridá.

Textová kritika

Každý kazateľ sa pri výklade textu stretne s problémom rôzneho znenia textu. Ak neovláda ani hebrejský alefbet, len ťažko si utvorí vlastný názor na komentár, ktorý sa k problému nejakým spôsobom vyjadruje. Žalm 100:3 môže znieť „on nás učinil, nie my“, alebo „on nás učinil, jeho sme“. Obe znenia sú rovnako možné, masoréti dali prednosť prvému. Už základné znalosti hebrejčiny stačia na pochopenie, že ide o rozdiel medzi „ló“ s významom „nie“ a „ló“ s významom „jeho“.

Výklad hebrejských pojmov bez poznania štruktúry jazyka

Slová prenesené z jazyka do jazyka bez pochopenia a zohľadnenia štruktúry ktoréhokoľvek z nich sa podobajú kusom štýlového nábytku umiestneného do domu s odlišnou architektúrou. Kto nerozumie „architektúre jazyka“, nevníma v jeho rámci tento typ nevhodnosti premiestňovania. Príkladom môže byť premiestnenie slovenského „keď“ do Ž 51:6 („...aby si bol spravodlivý, keď súdiš“). Doslovné znenie (v slovenčine neprípustné) by bolo „v tvojom súdení“. Preklad pomocou vedľajšej vety je nenapadnuteľný, problém je, že môže vnieť do výroku *kazuálne* („keď nastane prípad, že budeš súdiť“) alebo dokonca *podmieňovacie* („ak by si súdil“) chápanie tohto výroku, čo autor zd'aleka nemá na mysli.

S problémom prekladu pojmov bez „architektonického“ jazykového kontextu súvisí aj problém tzv. „nadinterpretácie“, ktorý vzniká tam, kde sa do textu vkladajú slovníkové významy pojmov založené na etymológii slova. Takto dochádza k tomu, že „mnohé z toho, čo sa predkladá ako biblický výklad či už v knihách alebo kázňach naznačuje, že Boh používal umelý, kódovaný alebo dokonca ezoterický jazyk.“⁵ Je to podobné, akoby sme v slovenčine pri každom vyslovení slova „pacient“ mysleli na trpezlivosť, lebo v latinčine tento pojem s ňou súvisí, alebo pri vyslovení slova „politika“ mysleli na slovo „mesto“, lebo v gréčtine ide o odvodeninu od slova „polis“. Ak text čítame v preklade a len jednotlivé „teologické“ pojmy skúmame v pôvodine, obyčajne sa o nich dozvieme viac ako je potrebné a použiteľné v interpretovanom texte. Takto do textu vkladáme významy, ktoré autor vôbec nemusel mať na mysli. Schopnosť čo aj s ťažkosťami čítať pôvodinu nás môže z tejto „interpretačnej pasce“ vyslobodiť.

Slovesá sú v hebrejčine oveľa dôležitejšou časťou jazyka, ako sme na to zvyknutí u nás. Už začiatocník pochopí, ako zo slovesných radikálov (najčastejšie z troch) vznikajú odvodené slová a ako sa vzťahujú k činnosti označenej príslušným slovesom. „Čítanie“ hebrejského infinitívu (slovesné podstatné meno) je ťažko preložiteľné, čo v ešte väčšej miere platí o tzv. „kmeňoch“ hebrejského slovesa.

Pokiaľ ide o slovesné časy, zjednodušene je možné povedať, že náš jazyk používa slovesá v minulom, prítomnom alebo budúcom čase. Prenesenie takýchto gramatických kategórií do hebrejčiny je násilím na hebrejskom slovese, ktoré v biblických dobách čas neurčovalo svojou gramatickou formou, ale syntaktickým zaradením alebo dokonca celkovým kontextom. Vezmime si známy prvý žalm. „Blahoslavený muž, ktorý nechodí podľa rady bezbožných“. Sloveso „chodiť“ je tu vo forme tradične nazývanej „perfektum“, ktoré sa „normálne“ prekladá minulým časom. Preklad prítomným časom („nechodí“) je asi najbližší zámeru autora prvého žalmu, ale musíme pri ňom vynechať odtieň hebrejského vyjadrenia, ktoré formou perfekta „predstavuje stav vyplývajúci z predchádzajúcej situácie“⁶ („nechodil a nechodí podľa rady bezbožných“). Teológ, ktorý sa nikdy nezoznámil s problémom gramatických časov hebrejského slovesa, sa ľahko chytí do „interpretačnej pasce“ a postaví nejakú teologickú teóriu na tom, že sloveso „nechodí“ je v prítomnom čase. Podobne by sa dalo hovoriť o imperfekte, ktoré sa najčastejšie v žalmoch prekladá rozkazovacím spôsobom v tretej osobe (jussív – v slovenčine uvádzaný slovíčkom „nech...“), ale v hebrejčine má jussív v tretej osobe presne rovnakú formu ako imperfektum (tj. výraz „nech odpovie“ je gramaticky totožný s výrazom „odpovie“). Postaviť výklad na rozkazovacom spôsobe bez toho, aby vykladač poznal túto skutočnosť, je prinajmenšom nezodpovedné. Každý „normálny preklad“ bude mať v Gn 1:2 sloveso „vznášať sa“ v minulom čase (...a Duch Boží sa vznášal nad vodami). Hebrejčina tu má participium („vznášajúci sa“), čo

⁵ SILVA, M. *God Language and Scripture*. In: SILVA, M. (ed.) *Foundations of Contemporary Interpretation*, s. 200.

⁶ WALTKE, B. K. – O'CONNOR, M. *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, s.484.

dodáva výroku dramatickosť, keďže participium sa chápe ako vyjadrenie prítomného času. Preklad nemôže byť iný, len „cítienie textu“ je iné, keď ho čítame hebrejsky...

Výklad textu predpokladá súčasné porozumenie gramatiky, sémantiky aj syntaxi. „Všetky tieto tri aspekty (jazyka) navzájom súvisia a nemôžu dobre existovať jeden bez druhého“. ⁷ Syntax je zdanlivo v základnom kurze hebrejčiny neprítomná, ale nie je to celkom tak. Už na prvých hodinách sa študent stretáva s vetou bez slovesa a dozvedá sa, že v preklade sa dopĺňa tvar pomocného slovesa „byť“. Bude s ním preto opatrne narábať vo výrokoch ako je napr. „Hospodin je veľký Boh“ (Ž 95) alebo „múdrost' je lepšia ako drahé kamene“. Podobne sa už v základnom kurze dozvie o syntaktických významoch slovesných „kmeňov“ a vie, že nifal z Gn 12:3 („budú v tebe požehnané všetky rodiny zeme“) je možné preložiť aj reflexívne („budú sa v tebe požehnávať všetky rodiny zeme“).

Dôvody teologické

Význam Starej zmluvy pre kresťanskú teológiu

Tvrdenie, že Stará zmluva nie je pre kresťanskú dogmatiku dôležitá, je nedomyslené. Novozmluvné doktríny o spásy sú vysvetľované na pozadí pádu človeka do hriechu (Gn 3), Kristus je označovaný ako „druhý Adam“, ale o „prvom Adamovi“ vieme len zo Starej zmluvy, ako „kráľ z rodu Dávidovho“, ale o Dávidovi bez SZ vieme len veľmi málo. Ježiš sa často odvoláva na prorocká o Mesiášovi – čo o nich vieme bez Starej zmluvy? Cirkev je vštepená do „dobrej olivy“ – Izraela (Rim 11:24), ktorého dejiny bez Starej zmluvy nepoznáme. Ježiš vyhlásil, že „spása je zo Židov“ (Ján 4:22). Obmedziť tento výrok len na Ježišov židovský pôvod znamená vytrhnúť ho zo súvislosti, pretože jeho bezprostredným kontextom je otázka uctievania Boha s porozumením. Kontext mnohých novozmluvných výrokov sa dá pochopiť len z poznania starozmluvných reálií, alebo textov, s ktorých znalosťou Nová zmluva počíta. Obetný systém, svätenie šabbatu, predpisy o rituálnej čistote sú len niektoré z nich. Ježiš dokonca vyzýva k štúdiu Starej zmluvy ako textu o sebe (Ján 5:39). Ježišov vnútorný život je v evanjeliách spomínaný len zriedkakedy (radosť, hnev, smútok), ale učeníci pri ňom rozoznávajú pohnutky verbalizované v Starej zmluve (Ján 2:17 – Ž 69:10). Potvrďuje sa tu, že „...čím lepšie rozumieš Starej zmluve, tým si bližšie k Ježišovmu srdcu.“ ⁸ Reálie Starej zmluvy je síce možné poznať aj bez štúdia hebrejčiny, mnohé súvislosti sa však strácajú prekladom nepreložiteľných pojmov.

Problém vokalizácie

Pri vokalizácii (dopísaní samohlások do pôvodne spoluhláskového textu) sa stretávame s otázkou, ktorá je obzvlášť dôležitá pre evanjelikálov – inšpiráciou Biblie. Ak veríme, že autori biblického textu boli pod zvláštnym vplyvom Ducha Božieho, ktorý zabezpečil spoľahlivosť textu, musíme si uvedomiť, že písali slová bez samohlások. Protestantská ortodoxia sa síce pokúsila vyhlásiť aj vokalizáciu za súčasť pôvodného textu ⁹ a zabezpečiť tak jednoznačnosť masorétskeho čítania textu, ale neskoršie bádanie ukázalo, že takýto postoj je neudržateľný.

V súvislosti s vokalizáciou je známy problém vyslovovania Božieho mena (tzv. *tetragrammaton*) JHVH. Tieto štyri spoluhlásky vokalizovali masoréti samohláskami zo slova ^adónáj, z čoho vznikla skrížená forma J^hóvá(h). Keď vezmeme do úvahy rozširovanie tejto nesprávnej výslovnosti Božieho mena prostredníctvom známej nekresťanskej skupiny, alebo to, že „zbožní kresťania vo všeobecnosti odmietajú prijať zmenu výslovnosti v prospech historicky správnej formy“, ¹⁰ dôležitosť oboznámenia s problémom vokalizácie biblického textu vystúpi do popredia. Teológ, ktorý hebrejčinu nevie ani čítať, asi na túto tému nebude môcť autoritatívne diskutovať.

⁷ OSBORNE, G. R. *The Hermeneutical Spiral*, s. 41.

⁸ WRIGHT, C.J.H. *Knowing Jesus Through the Old Testament*, s. 108.

⁹ (Pre Turretina) „...bola forma hebrejských slov až po bodky samohlások mimo každej kritiky.“ (BRAY, G. *Biblical Interpretation*, s. 186)

¹⁰ ARCHER, G. L. *A Survey of Old Testament Introduction*, s. 64.

„Hebrejské myslenie“

Dôraz na podmienenie myslenia jazykom sa dá preťažiť (čo sa aj stalo pri dôraze na tzv. „hebrejské myslenie“) akoby bolo úplne závislé na gramatických možnostiach jazyka. Napriek tomu, ak si uvedomíme jeho hranice, je takéto označenie spôsobu hebrejského vyjadrovania veľmi užitočné, lebo každý študent biblickej hebrejčiny, čoskoro zistí, že sa tu dá oveľa menej spoľahnúť na púhu deskripciu pomocou pojmov, ako sme na to zvyknutí z našej (alebo gréckej) jazykovej tradície. Platí tu, že „skutočnosť je potrebné pochopiť, byť na nej vnútorne zúčastnený, v istom zmysle „byť ňou“.¹¹ Teológ, ktorý nikdy neštudoval hebrejčinu, takmer určite bude pracovať s hebrejskými pojmami „po grécky“. Grécke myslenie je charakteristické statickými ontologickými definíciami, z ktorých buduje odosobnenú „teóriu“ alebo „vedu“. Takáto teória je potom aplikovateľná nadčasovo a nezávisle na pozorovateľovi. Hebrejské myslenie takto nefunguje, lebo vždy počíta s vnútorným postojom a zaujatím pozorovateľa (čitateľa), ktorý vstupuje do „definície“ pojmu a je jeho bezprostredným kontextom. Správne pochopenie je teda nielen pozorovateľom prijímané, ale aj ním spoluvytvárané.

Znamená to, že Starú zmluvu môže vykladať len ten, kto číta hebrejsky? Odpoveď závisí na tom, do akej hĺbky výklad ide. Základný, možno povedať „všeľudský“, kontext je samozrejme možné pochopiť a vykladať aj z prekladu Biblie – na tom je založená reformačná zásada o všeobecnej zrozumiteľnosti Biblie. Iná situácia nastáva, keď ide o výklad závislý na pochopení jazykových a literárnych foriem, čo je prípad každej kázňovej exegézy textu.

Z uvedených príkladov je asi jasné, že nejde o otázku spásy v tom zmysle, že by sa k pravde mohol dopracovať len znalec pôvodného jazyka. Na druhej strane je smutnou skutočnosťou, že mnohí ľudia strácajú záujem o Bibliu práve pre jej naivnú interpretáciu v cirkvi, ktorá neberie vážne jej historický, kultúrny a jazykový pôvod.

Použitá literatúra

- ARCHER, G. L. *A Survey of Old Testament Introduction*. Chicago : Moody Press, 1977.
BALABÁN, M. *Hebrejské človekosloví*.
BRAY, G. *Biblical Interpretation*. Downers Grove : IVP, 1996.
FUCHS, E. *Hermeneutik*. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1969.
KAISER, W. C. – SILVA, M. *An Introduction to Biblical Hermeneutics*. Grand Rapids : Zondervan, 1994.
MICKELSEN, A. B. *Interpreting the Bible*. Grand Rapids : Eerdmans, 1982.
OSBORNE, G. R. *The Hermeneutical Spiral*. Downers Grove : IVP, 1991.
SILVA, M. (ed.) *Foundations of Contemporary Interpretation*. Leicester : IVP, 1996.
WALTKE, B. K. – O'CONNOR, M. *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*. Winona Lake : Eisenbrauns. 1990.
WRIGHT, C.J.H. *Knowing Jesus Through the Old Testament*. London : Marshall Pickering. 1992.

---

¹¹ BALABÁN, M. *Hebrejské človekosloví*, s. 12.